

O nowym gatunku ślimaka z wapieni astartu Sulejowa

W roku 1958 opracowywałem faunę nerineową astartu i kimerydu Sulejowa. Interesował mnie tu szczególnie astart, wykształcony w postaci wapieni oolitowych lub wapieni zwięzłych, pylastych bez oolitów albo z niewielką ich ilością.

Na specjalną uwagę zasługuje w wapieniach Sulejowa warstwa bardzo twardego ikrowca, którą nazywali i nazywają dotychczas miejscowi eksploataccy wapienia warstwą „grab”. Warstwę „grab” omawiał już szeroko swego czasu J. Lewiński (1912), a następnie E. Passendorfer (1924). Kontaktuje ona od spodu z silnie oolitowymi wapieniami, z bardzo nieliczną fauną, od góry z warstwą wapieni twardych, szarozółtych, przepelnionych gatunkami *Exogyra nana* (Sow.) i *Erygora virgula* (Defr.). Wapienie te zaliczane są do kimerydu. Poniżej wapieni silnie oolitowych jest warstwa wapienia astartu z bardzo liczną fauną dicerasów i ślimaków. Ślimaki reprezentuje tu przede wszystkim rodzina *Nerineidae*. Najliczniejsi są jednak przedstawiciele z rodzaju *Ptygmatis*. Wśród licznych gatunków tego rodzaju, które oznaczyłem (1958) jako: *Ptygmatis bruntrutana* (Thurm.), *Ptygmatis pseudobruntrutana* (Gemm.), *Ptygmatis salomoniana* (Cott.), *Ptygmatis curmontensis* (Lor.), *Ptygmatis gradata* (d'Orb.), *Ptygmatis clio* (d'Orb.), *Ptygmatis carphatica* (Zejšn.) występuje z nimi razem również gatunek o silnie wypukłych skrętach. Cecha ta dotychczas nie jest znana w obrębie rodzaju *Ptygmatis*. Stąd też wydzielałem go w odrębny gatunek i daję mu nazwę *Ptygmatis convexospirata*.

Ptygmatis convexospirata n. sp.

(tab. I fig. 2, 3, 4, 5)

Holotypus: skorupka 2, 3, 4, 5 tab. I

Stratum typicum: astart, warstwa dicerasowo-pptygmatisowa

Locus typicus: Sulejów koło Piotrkowa Tryb.

Derivatio nominis: *convexospirata* — od wypukłości skrętów

Materiał: 10 okazów dobrze zachowanych

Wymiary: długość 65—72 mm

Szerokość największa: 24—28 mm

Szerokość najmniejsza
Szerokość największa = 0,6
Kąt szczytowy 24°
Kąt szwowy (α) 65°
Ilość skrętów 15—16.

Wygląd zewnętrzny. Skorupka stosunkowo duża, o silnie wypukłych skrętach łączących się ze sobą wyraźnym wgłębionym kanałikowatym szwem. Skręty są gładkie z widocznymi bardzo wyraźnie liniami przyrostowymi. Linie przyrostowe przebiegają od szwu do szwu i są w postaci wąskich prążków wygiętych na każdym skręcie w kształcie litery S. Wygięcie to jest nieco zniekształcone przez silne wypukłości skrętów. Prążki nie wszystkie są jednakowe. Na każdym niemal skręcie co jakiś czas występują na prążkach wyraźne zgrubienia. Powtarza się to w dość regularnych odstępach. Szczególnie dobrze widoczne są te zgrubienia na ostatnich, to jest na najmłodszych skrętach.

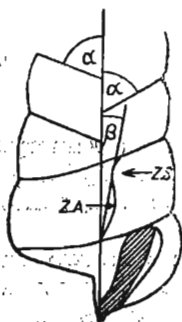

Fig. 1. Wygląd zewnętrzny skorupy *Ptygmatis convexospirata* n. sp.

The exterior of shell of *Ptygmatis convexospirata* n. sp.
 α — kąt szwowy, β — kąt linii przyrostowej, z. s. — zatoka spiralna, z. a. — zatoka antyspiralna
 α — giture angle, β — growth line angle, z. s. — spiral sinus, z. a. — antispiral sinus

Mimo pewnego zniekształcenia linii przyrostowych przez wypukłości skrętów, można na nich wyróżnić zatokę spiralną i zatokę antyspiralną (fig. 1).

Zatoka spiralna jest mniejsza i szerokość jej wynosi 4,5 mm. Zatoka antyspiralna jest większa i szerokość jej wynosi 7 mm. Największa wysokość zatoki spiralnej wynosi 1,5 mm, największa wysokość zatoki antyspiralnej — 1 mm. Pomiaru te wykonano na dwóch ostatnich skrętach. Kąt linii przyrostowej (β) wynosi ca 10° . Ostatni skręt jest nieco większy, zakończony ujściem w kształcie trapezu ze słabo widocznymi trzema fałdami na wardze wewnętrznej. Fałdy na wardze zewnętrznej niewidoczne. Ujście u dołu zakończone krótkim kanałem syfonalnym. Dołek osiowy okrągły, średnich rozmiarów, otoczony dookoła wałeczkiem tworzącym zakończenie kanału syfonalnego. Na części podstawowej ostatniego skrętu linie przyrostowe mają tylko zatokę antyspiralną, której wymiary nieznacznie się różnią od wymiarów zatoki antyspiralnej na pozostałych skrętach.

Widoczne są też regularne zgrubienia na liniach przyrostowych podstawy ostatniego skrętu. Krawędź ostatniego skrętu jest ostra. W okolicy części ujściowej prawie owalna.

Budowa wewnętrzna. Na przekroju podłużnym skorupki widocznych jest w każdym skręcie pięć fałdów: dwa fałdy osiowe, fałd ściennie-osioowy i dwa fałdy wargowe. Pierwszy fałd osiowy jest w kształcie daszka skierowanego w stronę fałdu wargowego. Drugi fałd osiowy większy, nieco zdeformowany, zazwyczaj kształtem nie różni się od

pierwszego. Fałd ściennie-osioowy jest długi, wąski, w kształcie stopy, niekiedy powyginany. Fałd wargowy duży, w kształcie topora ostrzem skierowanego w stronę fałdów osiowych. Drugi fałd wargowy mały, zaznaczający się w postaci wgłębienia skierowanego w stronę fałdu ściennie-osioowego. Przestrzeń osiowa regularna.

U w a g i: Za holotyp uznałem okaz o długości 65 mm i szerokości 24 mm (tabl. I, fig. 2, 3, 4). Ma on bardzo wąski dołek osiowy i silnie wypukłe skręty. Cecha ta wyraźnie go różni od innych gatunków tego rodzaju nawet takich jak *Ptygmatis bruntrutana* (Thurm.), w skład którego M. Cossmann (1898) włączył formy o lekko wypukłych skrętach. U okazu uznanego za holotyp nowego gatunku z sulejowskich wapieni astartu wysokość skrętów w stosunku do poziomu, na którym leżą szwy, wynosi 1—2,5 mm, podczas gdy wysokość skrętów u *Ptygmatis bruntrutana* (Thurm.) nigdy nie przekracza 0,5 mm. Również linie przyrostowe skorupki holotypu posiadają wymiary zatok inne od dotychczas znanych gatunków tego rodzaju. W. F. Pszczelincew w swoich pracach (1927, 1954) pisze, że gatunki o wypukłych skrętach w rodzinie *Nerineidae* są bardzo nieliczne.

Zakład Stratygrafi I.G.

Nadesłano 7 marca 1959 r.

PIŚMIENNICTWO

- COSSMANN M. (1898) — Contribution á la paléontologie française des terrains jurassiques. Nérines. Mém. Soc. géol. France, 8, Paris.
- KARCZEWSKI L. (1958) — Stratygraficzno-paleontologiczne opracowanie fauny nerineowej górnego malmu Sulejowa. Arch. Inst. Geol. (maszynopis). Warszawa.
- LEWIŃSKI J. (1907) — Utwory jurajskie tzw. „pasma sulejowskiego”. Rozpr. Pol. Akad. Umiej., A.J. 47 [1908], p. 219—244. Kraków.
- PASSENDORFER E. (1924) — Sprawozdanie z badań geologicznych w granicach arkuszy Przedbórz i Opoczno oraz w Tatrach. Pos. Nauk. Pol. Inst. Geol. nr 10, p. 7—8. Warszawa.
- ПЧЕЛИНЦЕВ В. Ф. (1927) — Фауна юры и нижнего мела Крыма и Кавказа. Тр. Геол. Ком., Нов. сер. Вып. 172. Ленинград.
- ПЧЕЛИНЦЕВ В. Ф. (1954) — Брюхоногие верхнемеловых отложений Армянской ССР и прилегающей части Азербайджанской ССР. Изд. Акад. Наук СССР. Москва-Ленинград.

Leon KARCZEWSKI

ON A NEW SPECIES OF GASTROPOD FROM THE ASTARTIAN LIMESTONES
AT SULEJÓW (CENTRAL POLAND)

Summary

A new species of *Ptygmatis convexospirata* has been found in the Astartian limestones at Sulejów, in the northwestern continuation of the Święty Krzyż Mountains. Its characteristic feature which made it possible to distinguish it from other species of genus *Ptygmatis*, are its very convex whorls and its different dimensions of the growth line.

TABLICA I

Fig. 2. Holotyp *Ptygmatis convexospirata* n. sp.

Holotype of *Ptygmatis convexospirata* n. sp.

a — wielkość naturalna, b — okaz widziany od strony dołka osłowego, pow. 2×,
c — okaz widziany od strony ujścia, pow. 2×, d — okaz widziany od strony zewnętrznej, pow. 2×

a — natural size, b — specimen seen from axial pit, enlarged × 2, c — specimen seen from side of aperture, enlarged × 2, d — specimen seen from outside, enlarged × 2

Fig. 2 a

Fig. 2 b

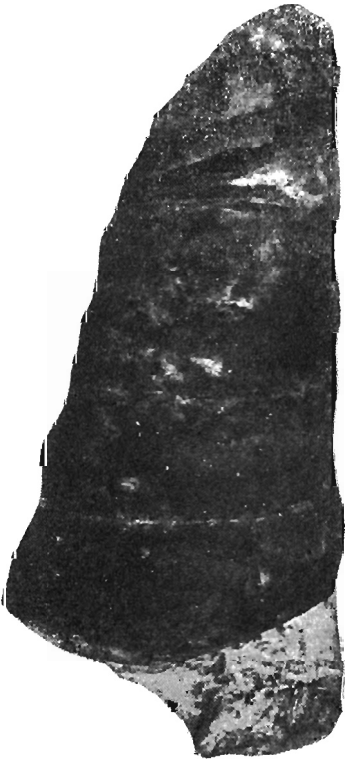

Fig. 2 c

Fig. 2 d

Leon KARCZEWSKI — O nowym gatunku ślimaka z wapieni astartu Sulejowa